

Мороз О. В. д.е.н., проф., Благодир Л. М. к.е.н., доц., Філатова Л. С.

Вінницький національний технічний університет

Методологічні особливості дослідження ринку в умовах недосконалої
конкуренції

Характерними ознаками класичної політекономії є розгляд проблем вільної конкуренції; економічного лібералізму; вільної торгівлі; вільне ціноутворення; невтручання держави у справи економіки. Конкуренція є однією із невід'ємних складових функціонування ринку, розвитку підприємства та ринкової економіки. Причому від трактування цього поняття змінювалась теоретична побудова рівноваги на ринку, представлення ринкового механізму. Це практично єдине економічне поняття, яке досі не набуло констатуючого вигляду. Дослідженню конкуренції присвячувались ранні та пізні економічні праці починаючи з А. Сміта та меркантилістів та закінчуючи сьогоденням. Але при цьому як об'єкт самостійного наукового дослідження конкуренція потрапила в поле зору вчених тільки на початку ХХ століття. Вчені намагались описати механізм конкуренції, класифікувати види конкурентної боротьби і пропонували різні методи та підходи до вимірювання конкуренції на ринках. Теорія конкуренції посідала та посідає чільне місце в дослідженнях представників різних наукових шкіл. Класична політична школа розглядала вільний ринок, марксистська теорія виступала за існування абсолютної природньої монополії, кейнсіанська теорія розглядала цілком регульований ринок, неокласики досліджували помірне втручання держави в економіку. Досі в трьох основних питаннях, таких як саморегульованість ринку, державне втручання в економіку, необхідність конкуренції та її сутність економічні течії не дійшли єдності, і вони залишаються досі актуальними та відкритими.

З розвитком історії економічної думки кожна наступна економічна школа чи течія в тій чи іншій мірі приділяла достатню увагу вивченню ринку, конкуренції/монополії та проблемам державного регулювання, але погляди їх різнилися в причину економічного розвитку країн (принципів ринку та торгівельно-товарних відносин); враховувалися передумови попередників-

науковців; також призупиняло розвиток дослідження теорії конкуренції поява поняття, яке надовго закріпилось в науковій думці та вважалось як ідеальна умова ринку, основоположне, а будь які спроби критики спростовувалися та вважались недоречними, це теорія досконалої конкуренції. Це підтверджуються працями корифеїв економічної думки таких як А. Сміт, Д. Рікардо, А. Маршал, Ф. Найт, Й. Шумпетер, Дж. Робінсон, Е. Чемберлін, П. Сраффи.

Істотні дослідження в теорії конкуренції було здійснено вітчизняними авторами В. Д. Лагутіним, А. Г. Герасименко, Г. М. Филюк, В. О. Точилін, В. В. Венгер. Зокрема цими вченими було внесено відповідний вклад в цю проблематику: проблеми ринкової конкуренції та конкурентної політики держави; ринкова влада в умовах трансформації економічних систем; трансформація ринкових структур в умовах глобалізації; ефективна економічна політика регулювання та розвитку ринків базових секторів національної економіки; економіка галузевих ринків та її регулювання.. Венгер досліджує монополізацію. Також вагомий внесок було здійснено російською науковою школою, зокрема Ю. В. Таранухою - дослідження сутності конкуренції, А. Ю. Юдановим - стратегічна позиція підприємств на ринку, Ю. Б. Рубіним - сучасна та єдина теорія конкуренції, В. В. Радаєвим - соціологія ринків та трактування конкуренції за біологічним підходом, С. Г. Свестуньковим - теорія багаторівневої конкуренції, Н. М. Розанова - дослідження теорії конкуренції, С. Б. Авдашева - теорія галузевих ринків та антимонопольне регулювання. Також можемо відмітити, що було захищено дисертації, в межах теорії недосконалої конкуренції В. А. Малясов, Д. Л. Супроненко, С. В. Клушин, В. І. Белозерцев, однак в Україні було захищено дисертації, які знаходяться в межах тематику монополізації, монополій та ринкової влади, а саме дисертації Г. М. Филюк та А. Г. Герасименко.

По мірі дослідження ринку, активного або пасивного державного втручання в економіку, конкуренцію та монополію розглядали як позитивне так і негативне явище. На нашу думку, конкуренція є однією із невід'ємних складових ринку та базисом функціонування ринкового механізму, взаємовідносини та взаємодії між

ринковими агентами та суб'єктами, основою інноваційного та науково-технічного розвитку ринку. Ґрунтовне дослідження монополії як крайньої точки розвитку конкуренції та першоджерела обґрунтування теорії недосконалої конкуренції було здійснено маржиналістами та марксистами. Досі недослідженими є питання сучасного трактування та місця теорії конкуренції в трансформаційній постіндустріальній економіці України. Відповідно до структурного підходу та до морфології ринків за Г. фон Штакельбергом та В. Ойкеном конкуренція та монополія є полярними структурами ринку, поєднання яких призводить до появи видів недосконалої конкуренції. Оскільки, останні структури є абстрактними, тому поява сучасних реальних ринкових структур можлива лише за умови поєднання «полярних» точок конкуренції та монополії, але лише в методологічному розрізі для роз'яснення необхідних умов функціонування ринкових структур. Насправді монополістична конкуренція та олігополія утворюються та існують на ринках в зв'язку з постійними інноваційними процесами, НТП, консьюмерським рухом, психологічним фактором вибору товарі споживачем і т. д.

Помилкові твердження були майже у всіх науковців, які розглядали економічну систему в умовах вільної конкуренції. Оскільки конкуренція є базовою складовою ринкових відносин, системи ціноутворення. До економічної революції, яку викликала теорія недосконалої конкуренції відправною точкою досліджень була теорія досконалої або вільної конкуренції. Помилковим був розгляд реальних умов ринку за неіснуючої в природі конкуренції. Отже, своїм відкриттям Дж. Робінсон та Е. Чемберлін не лише відкрили нову теорію, яка більш реально описувала ринкову конкуренцію, а й ринок повністю, умови якого автоматично наблизилися до реальних, оскільки розглядалися за умов недосконалої конкуренції.

Економічна наука не дає точних відомостей щодо того, коли і ким термін конкуренція було запроваджено у наукову літературу. Теоретичні описи механізмів конкуренції зустрічаються у представників класичної політичної економії 18 сторіччя, які сформували основні принципи досконалої конкуренції

на основі принципу абсолютних переваг, описаним А. Смітом. Теоретичні дослідження сутності конкурентних відносин, їх властивостей, місця і ролі в функціонуванні економіки беруть свій початок ще від фізіократів, зокрема від Ф. Кене.

Конкуренція ввійшла до економічної літератури із побутової мови і протягом довгого часу розглядалось лише як суперництво двох більше людей. Навіть А. Сміт пояснюючи чому скорочення пропозиції призводить до росту цін, розглядав її як певне змагання за дефіцитний товар, споживача, збут. Конкуренція – це процес реакції на нову силу і спосіб досягнення нової рівноваги¹.

А. Смітом було вперше відмічено позитивний факт наявності великої кількості економічних конкурентів одного того ж блага на ринку, що в подальшому призводить до цінової конкуренції на товар. Якщо товари зосереджені лише у двох, то це змусить їх продавати все ж таки за нижчою ціною, але якби ринок був би насиченіший, конкуренція була б набагато сильнішою. Величина кількості конкурентів є однією із умов досконалої та недосконалої конкуренції, яка використовується в мікроекономічному аналізі^{2, 3, 4, 5}.

А. Смітом було висунуто п'ять умов конкуренції, які були сформовані Дж. Стиглером:

1. Конкуренти повинні діяти незалежно, а не в змові.
2. Число конкурентів, потенційних, або ті що вже є, повинно бути достатнім, щоб виключити екстраординарні прибутки.

1. ¹ Джордж Дж. Стиглер СОВЕРШЕННАЯ КОНКУРЕНЦИЯ: ИСТОРИЧЕСКИЙ РАКУРСⁱ

² Ольсевич Ю. Конкуренция и монополия в условиях рыночной и переходной экономики (теория Э. Чемберлина шесть десятилетий спустя) Ю. Ольсевич

³ Н. М. Розанова Эволюция взглядов на конкуренцию и практика антимонопольного регулирования: опыт стран с развитой рыночной экономикой / Розанова Н. М. // Экономический журнал. – 2001. – №2 (2). – С.

⁴ Селигмен Б. Мир монополий: теории Дж. Робинсон и Э. Чемберлина, Штаккельберга и Триффина Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли. М. "Прогресс". 1968.

⁵ Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 684 с.

3. Економічні одиниці повинні володіти прийнятними знаннями про ринкові можливості.

4. Повинна бути свобода (від соціальних обмежень) діяти у відповідності з цим знаннями.

5. Потрібно достатньо часу, щоб спрямування і об'єм потоку ресурсів стали відповідати бажанню власника.

I. Г. Чаплигіна виділяє чотири типи аргументів, які підтримували теорію досконалої конкуренції: досконала конкуренція типова для більшості випадків (Джевонс австрійська школа); відхилення від конкуренції можуть бути враховані шляхом введення в кожному випадку спеціальних умов (Маршал); конкуренція повинна бути нормальною ситуацією і її можна і потрібно втілювати в життя шляхом відповідних мір (Дж. Кларк); реальна економічна система, навіть якщо вона не конкурентна, поводить себе як конкурентна (Кассель).

Таблиця 1

Наукові підходи до визначення суті поняття конкуренція

Назва підходу	Сутність підходу до визначення поняття «конкуренція»	Основоположники підходу
Поведінковий процесний	Поведінкова – конкуренція як змагальність на ринку. Розуміється як дії конкурентів націлені на досягнення кращих результатів ніж у конкурентів. Конкуренція при цьому розглядається з позиції змагальних відносин між двома та більше економічними агентами, які намагаються обійти один одного, в досягненні єдиної мети.	Р. А. Фатхутдинов, Н. И. Перцовский, И. А. Спиридонов, М. Портер, А. Ю. Юданов, В. Радаєв
Структурний	Структурний підхід передбачає оцінку ознак, які об'єктивно не залежать від волі і бажання учасників ринку, а саме рівень концентрації підприємств, розмір ринку, темпи росту ринку, можливість проникнення на ринок нового учасника, умови попиту, технологія, розмір необхідних капіталовкладень тощо. Тобто ці показники дозволяють оцінити стан конкуренції за структурою ринку.	П. Хейне, М. Портер Ф. Еджоурт, А. Курно, Дж. Робінсон, Е. Чемберлін, Ф. Найт, К. Макконнелл, С. Брю
Функціональний (рольовий, координаційний)	Функціональний підхід спрямований на оцінку стану конкуренції через ефективність виконання нею своєї економічної функції. При цьому використовуються такі показники, як розмір норми прибутку на інвестований капітал, співвідношення між найманою працею й інвестованим капіталом, співвідношення між попитом і пропозицією тощо.	Й. Шумпетер, Ф. Хайек, А. Маршал, Э. Черберлін,
Соціобіологічний	Стверджує, що біологічний відбір, поширений в природі, існує і в суспільстві. З економічної точки зору такий відбір притаманний ринку, полягає в тому, що продовжують діяльність лише фірми, які можуть протистояти конкуренції.	Ч. Дарвін, Л. Гумплович, Г. Ратценхофер, У. Самнер, Т. Веблен
Економічний	Розглядає конкуренцію як фактор економічного розвитку суспільства й невід'ємний елемент відтворення суспільного багатства.	А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, Дж. М. Кейнс
Політологічний	Полягає у виявленні ролі функцій держави щодо конкуренції, точніше, в необхідності державного регулювання та стимулювання конкуренції в розвитку суспільства.	Д. Стюарт, Ф. Лист, В. Парето

Психологічний	Вбачає у конкуренції необхідний елемент буття людини, згідно з прагненням людини конкурувати з іншим зумовлене необхідністю самоствердження й досягнення психологічного комфорту.	М. Дойч, К. Боулдинг
Аксіологічний	Вивчає етичні основи та принципи конкуренції	Аристотель, К. Штайльманн
Ігровий	Суттєвою ознакою гри визначає конкуренцію.	Й. Хейзінга
Статичний	Дослідження конкуренції як статичного явища (ринкова рівновага, використання граничного продукту в маржинальному аналізі, використання короткострокої рівноваги в мікроекономічному аналізі).	А. Маршал, Дж. Робінсон
Динамічний	Дослідження конкуренції з врахування поінформованості ринкових учасників. Відправною точкою якого слугує те, що учасники мають неоднакову, неповну, розрізнену інформацію.	Ф. Хайек, Дж. Акерлоф
«творчого руйнування»*	Полягає в тому, що розвиток ринку та конкуренції призводить до розвитку інновацій, підприємницького потенціалу	А. Шумпетер
Колективного формування*	Дослідження конкуренції як взаємодії ринкових суб'єктів заради досягнення їх єдиної мети, що в подальшому принесе позитивний ефект для ринку, соціума, навколишнього середовища	
Диференційований		Е. Чемберлін
Системний	Конкуренція розглядається як система, що представляє собою єдність трьох компонент: принцип пристрою ринкового господарства, механізм взаємодії та спосіб досягнення економічних цілей конкурентів.	Ю. В. Тарануха
Мережевий підхід	Концентрує увагу на сталих взаємодіях між конкурентами.	Уайт
Економіко – соціологічні підходи:		В. В. Радаєв
Конкуренція як природний відбір	Це конкуренція, яка відображена на відносинах не між продавцями та покупцями, а між прямими конкурентами, зв'язок яких відображається в їх взаємному позиціонуванні однієї чи спорідненої ринкової ніші.	
Конкуренція як підтримка соціальних контактів	Конкуренція визначається не на зіткненні незалежних учасників, а як співвідношення ділових стратегій.	
Конкуренція для встановлення узгодженого порядку	Оцінка конкуренція як оцінка механізму здійснення правил взаємодії, регулюючих, цементуючих ринок. Змістом цих правил займається новий інституціональний підхід.	
Конкуренція як відтворення власної ієрархії	Оцінка статусної ієрархії підприємств на ринку.	
Конкуренція як символічна боротьба	Оцінка диференціації підприємств за допомогою соціокультурного підходу.	

Джерело: сформовано автором на основі джерел ^{6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14}.

*запропоновано автором

Конкуренція розглядається в трьох основних аспектах:

⁶ Чемберлін Э. Теория монополистической конкуренции: реориентация теории стоимости./ Э. Чемберлин. –М: Юрайт, 1996., – с. 650.

⁷ Шумпетер Й. Капитализм, социализм и демократия. / Й. Шумпетер–М: Юрайт, 1995. –417 с.

⁸ Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции. / Дж. Робинсон –М:Юрайт, 1986. –450 с.

⁹ Самуэльсон П., Нордхаус В. Экономика. М., 1999.

¹⁰ Хайек Ф. А. Индивидуализм и экономический порядок. / Ф. А. Хайек. – Челябинск: Социум, 2011., – с. 394.

¹¹ Хайек Ф.А. Познание, конкуренция и свобода. СПб.: Пневма, 1999. 288 с.

¹² Портер М. Конкуренция / М. Потртер. – М.: Вильямс, 2005. – 608 с.

¹³ Юданов А. Ю. Конкуренция: теория и практика учеб. пр. пособие

¹⁴ Азоев Г. Л., Челенков А. П. Конкурентные преимущества фирмы «Типография НОВОСТИ» Москва 2000

1. як ступінь змагальності на ринку;
2. як саморегулюючий елемент ринкового механізму;
3. як критерій, за яким визначають тип галузевого ринку.

В більшості працях відсутня чітка типологія видів конкуренції проаналізувавши літературу ми можемо виділити наступні типологічні групи видів конкуренції, які відображені в табл. 1.2.: за методами конкурентної боротьби, за способом ведення конкурентної боротьби, за типом ринкової структури, за характером взаємодії, за територіальним охопленням, за галузевою та територіальною ознакою, за товарною ознакою, за характером розвитку.

Таблиця 2

Типологія видів ринкових структур та конкуренції

Вид конкуренції	Характеристика
За методами конкурентної боротьби: Конкуренція в маркетингу	
Цінова	пов'язана з використанням цін як засобу досягнення кращих економічних умов збуту, проникнення і завоювання ринку. Включає швидке маневрування (маніпулювання) цінами, систему поступок для тих чи інших покупців іншими фірмами-збутовиками тощо.
прихована цінова	Сутність прихованої цінової конкуренції полягає в тому, що інтерес покупця до товару стимулюється не прямим зниженням ціни, а в інший спосіб, наприклад, поліпшенням споживчих властивостей товару та умов його реалізації за незмінного рівня продажних цін.
Нецінова	конкуренція, здійснювана через підвищення якості товарів, їх надійності, збільшення термінів служби, підвищення продуктивності, поліпшення умов реалізації за незмінних цін;
Конкуренція "за умовами продажу"	охоплює різноманітні засоби, до яких вдаються фірми з метою залучити покупців (гарантійні терміни, продаж у кредит чи з відстроченням платежу, обумовлені терміни постачання).
Конкуренція "за якістю"	виявляється у прагненні заволодіти часткою товарного ринку конкурента, випускаючи нові види товарів за тією самою ціною, але кращої якості.
За способом ведення конкурентної боротьби:	
Добросовісна (сумлінна)	всі конкурентні дії, які не суперечать закону.
Недобросовісна (деструктивна, несумлінна)	визначене як будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності.
Недобросовісна податкова конкуренція	податкова конкуренція (податковий демпінг) юридичний термін, який застосовується національними і міжнародними регулюючими органами для характеристики податкової політики держав, що відносяться до офшорних юрисдикцій.
За типом ринкової структури	
монополістична конкуренція	при якій існує багато продавців, що виробляють схожі товари, які водночас дещо відрізняються.
Олігополія	при якій існує невелика кількість продавців
Монополія	існування одного виробника товару.
Дуополія	при якій існує лише два виробника товару.
За характером взаємодії	
досконала (вільна, чиста)	економічне суперництво між суб'єктами економічних процесів, за якого жоден з них (компанія, підприємець, споживач, працівник та ін.) не може впливати на загальну ситуацію на ринку або цей вплив є таким незначним, що ним можна знехтувати.

недосконала	згідно з економічною теорією така ситуація, в якій структура ринку не відповідає умовам для існування досконалої конкуренції.
За територіальним охопленням:	
Мезорівень	
Внутрішньогалузева	суперництво між окремими підприємцями і фірмами однієї галузі щодо одержання прибутку.
індивідуальна	один учасник ринку прагнути завоювати своє місце на ринку, створивши кращі умови.
Місцева	боротьба на певній території.
міжгалузева	конкурентна боротьба між товаровиробниками різних галузей промисловості за ринки збуту, сфери вкладання капіталу величину прибутку
Глобальна (міжнародна)	це форма суперництва суб'єктів світового ринку, при якій вони розробляють, виробляють та реалізують свої товари й послуги по всьому світу.
національна	це конкуренція, яка відбувається на внутрішньому ринку однієї країни.
Нанорівень:	
Наноконкуренція	є конкуренцією між різними територіальними та функціональними підрозділами всередині транснаціональної компанії за ресурси з метою подальшого розвитку своєї діяльності.
Банківська конкуренція	економічний процес взаємодії і суперництва кредитних організацій і інших учасників фінансового ринку, в ході якого вони прагнуть забезпечити собі міцне становище на ринку банківських послуг з метою максимально повного задоволення різноманітних потреб клієнтів і отримання максимального прибутку.
За галузевою та територіальною ознакою	
конкуренція з боку виробників	постійна економічна боротьба серед товаровиробників (продавців) за найвигідніші умови виробництва, за споживачів (покупців), вигідний продаж товарів, отримання прибутку.
конкуренція з боку покупців	це боротьба між покупцями (споживачами) за право придбати якісні товари за меншими цінами.
Продуктова (монопродуктова)	конкуренцією слід розуміти суперництво суб'єктів підприємницького бізнесу навколо ідентичних продуктів ділової діяльності, створених з однорідної сировини за допомогою однорідної технології.
галузеву конкуренція	між товаровиробниками однієї і тієї ж галузі, коли підприємства з більш високою, ніж середня, продуктивністю праці отримують додатковий прибуток, а технічно і організаційно відсталі підприємства, навпаки, втрачають частину індивідуальної вартості вироблених ними товарів і розоряються.
Міжпродуктова конкуренція	являє собою зіткнення на одному і тому ж секторі ринку компаній, що вийшли з надр різних галузей.
міжгалузеву конкуренція	між підприємствами різних галузей. Вона виражається в переливу капіталів галузей, що мають низьку норму прибутку, в галузі з високою часткою прибутку.
Види конкуренції відповідно до потреби, закладеної в основі товару:	
Горизонтальна	конкуренція між виробниками одного і того ж виду товару. Є різновидом внутрішньогалузевої конкуренції, тобто конкуренції з приводу найбільш кращого виробництва функціональних властивостей і параметрів товару. Лідерами стають ті, хто застосовує інновації в галузі технології, товару, упаковки, ноу-хау та ін
вертикальна	Вертикальна конкуренція - це конкуренція між виробниками різних товарів, здатних задовольнити одну і ту ж потребу покупця. Виділяють такі види конкуренції, є різновидами внутрішньогалузевої конкуренції: конкуренція продавців товару і конкуренція покупців товару.
За товарною ознакою:	
видова	заснована на виробництві виробів, що задовольняють певні потреби, але мають різноманітні техніко економічні характеристики.
предметна (пряма, брендова)	виникає в результаті випуску практично однакових виробів різними виробниками, котрі відрізняються якістю, дизайном, упаковкою, а також торговою маркою.
Функціональна (замінна, непряма)	зумовлюється виробництвом виробів замінників
Конкуренція всередині торгової марки.	більшість підприємств також заохочує конкуренцію між окремими працівниками

Квазіконкуренція	конкуренція між підрозділами, відділеннями, філіалами та підприємствами однієї компанії або корпорації.
Потенційна	можливість проникнення нових підприємств, фірм і компаній у певну галузь, яка вже забезпечує діючим у ній підприємницьким структурам високий економічний прибуток.
За ступенем інтенсивності:	
приваблива	означає, що в даному сегменті ринку суб'єкт конкуренції отримує більший прибуток ніж отримував в іншому, тож по іншому її можна назвати економічною.
помірна	здатна підтримувати конкурентне середовище даного товару.
Жорстка	боротьба являється найбільш інтенсивною, саме в цьому випадку поведінка конкурентів найбільш агресивна.
За направленням дій за Ф. Котлером:	
конкуренція торгових марок	Має місце у тому випадку, коли компанія розглядає як своїх конкурентів фірми, що пропонують подібний продукт і послуги тим самим цільовим покупцям за схожими цінами.
галузева конкуренція	це конкуренція між товаром виробниками однієї і тієї ж галузі, коли підприємства з більш високою, ніж середня, продуктивністю праці одержують додатковий прибуток, а технічно й організаційно відсталі підприємства, навпаки, втрачають частину індивідуальної вартості вироблених ними товарів і розоряються.
формальна конкуренція	між підприємствами, які пропонують продукцію, покликану надати одні і ті ж послуги.
загальна конкуренція	між різноманітними підприємствами, що борються за гроші однієї і тієї ж групи споживачів.
За методами ведення конкурентної боротьби:	
законна	підвищення якості, маніпулювання ціною, реклама, сервіс
Незаконна	промислове шпигунство, переманювання фахівців, які володіють виробничими секретами, обман споживачів, підробка продукції конкурентів).
За характером розвитку:	
конкуперация	це поєднання кооперації та конкуренції. Компанії економлять на основі співробітництва і розподілу витрат, затримуючи конкурентів в інших областях.
ділова конкуренція	тип змагання, що виникає між господарюючими суб'єктами (фірмами), кожен з яких своїми конкурентними діями обмежує можливість конкурента однобічно впливати на умови звернення товарів на ринку, тобто зменшує ступінь залежності ринкових умов від поведінки окремих учасників ринку.
робоча	це ситуація, коли існує висока монопольна влада, але існує достатня конкуренція, яка захищає споживачів від зловживань через існуючу монополію. Звідси це - реальна альтернатива теорії досконалої конкуренції.
Цивілізована	конкуренція між товаровиробниками всередині країни та між країнами, що здійснюється в умовах мінімального дієвого втручання держави у її форми та методи з урахуванням вимог соціальної справедливості й цінностей демократичного суспільства.
регульована	Втручання та регулювання держави в конкурентні дії суб'єктів та регулювання конкуренції на ринку.
нерегульована	самознищувальна й тому руйнівна, мінімальне втручання держави.
ефективна	економічна конкуренція, яка створює передумови для прискореного інноваційного розвитку, стимулювання підприємств до збільшення своїх конкурентних переваг, вдосконалення умов виробництва, підвищення його технологічного рівня, якості продукції, робіт, послуг, освоєння нових ринків збуту при забезпеченні справедливого розподілу благ між виробниками та споживачами.
Конкуренція за етикою бізнесу:	
корисна	конкуренція за правилами, встановленими в галузі;
некорисна	онкуренція з порушенням правил, встановлених в галузі.

Тому, можемо зазначити, що дані класифікаційні групи розширюють уявлення про конкуренцію на ринку та дають змогу більш глибоко провести аналіз ринку.

Розпочинаючи початкові дослідження концепції недосконалої конкуренції, здається, що ви обмежується вузьким колом питань, які є дослідженими і враховуючи теоретичні надбання, дозволяє оцінити будь який ринок. Таким *першим* колом питань є, що сутність недосконалої конкуренції є її форми, які загальновідомі і достатньо розкриті в мікроекономічному аналізі. Цими формами є олігополія, монополістична конкуренція, дуополія як форма олігополії та в якійсь мірі монополії, яку теж іноді автори відносять до форм недосконалої конкуренції. *Другим* етапом дослідження є вивчення умов існування тієї чи іншої форми недосконалої конкуренції за Дж. Стігліцом, який виділив п'ять умов існування досконалої конкуренції, за умов відсутності цих умов ринок вважається недосконалим. Цими умовами є достатньо велика кількість продавців та покупців на ринку, симетрична інформація, відсутність бар'єрів вхідних та вихідних, та відсутність взаємозалежності між продавцями і останньою являється однаковість/схожість продукції.

Рис. 1 Концепт теорії недосконалої конкуренції за мейнстрімом

Хоча в економічній теорії було доведено, що теорія недосконалої конкуренції репрезентативна і існування ринку з досконалою конкуренцією неможливе, всі постулати теорії недосконалої конкуренції базуються на

постулатах теорії досконалої конкуренції, а саме X неефективність, рівновага Вальраса, ефективний ринок – це ринок з досконалою конкуренцією, рівновага на ринку досягається за умов досконалої конкуренції, обов’язкове державне регулювання ринку (рис. 1).

Еволюційна економіка є частиною економіки мейнстріму, а також гетеродоксальної школи економічної думки, яка базується на постулатах еволюційної біології.

Поведінкова економіка вивчає вплив психологічні, соціальні, когнітивні та емоційні фактори на економічні рішення окремих осіб та установ та наслідки для ринкових цін, прибутку та розподілу ресурсів, хоча не завжди вузько, а також і загалом, впливу різних видів поведінки в різних середовищах різних експериментальних значень.

При цьому велику увагу приділяється ситуаціям, де люди поведуться інакше, ніж це прогнозує класична економічна теорія із її припущенням раціональності та егоїстичності.

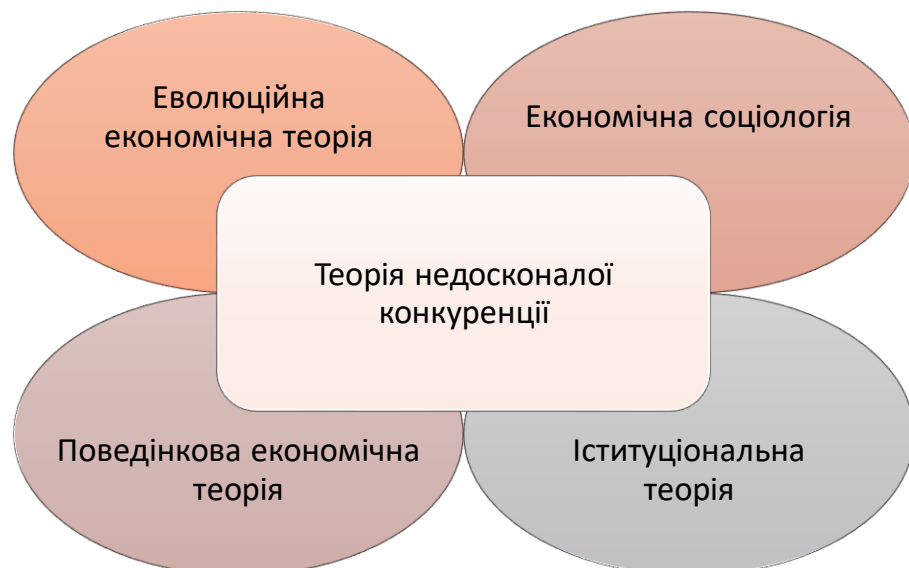

Рис. 2 Авторський концепт дослідження теорії недосконалої в розрізі економічних теорій

Тому вважаємо вірною передумовою дослідження є відхід від підходів мейнстріму, а перехід до підходів поведінкової економічної теорії,

інституціональної теорії, еволюційної економічної теорії та економічної соціології (рис. 2).

Третім етапом дослідження є теорія галузевих ринків, а саме вивчення показників оцінки недосконалого ринку, а саме показників концентрації ринку. Адже під час пошуку оцінки ринку чи оцінки конкуренції на ринку, все зводиться лише до показників концентрації, інтегрального показника інтенсивності конкуренції на ринку, показника розподілу ринкових часток конкурентів, індексу Херфіндаля-Хіршмана.

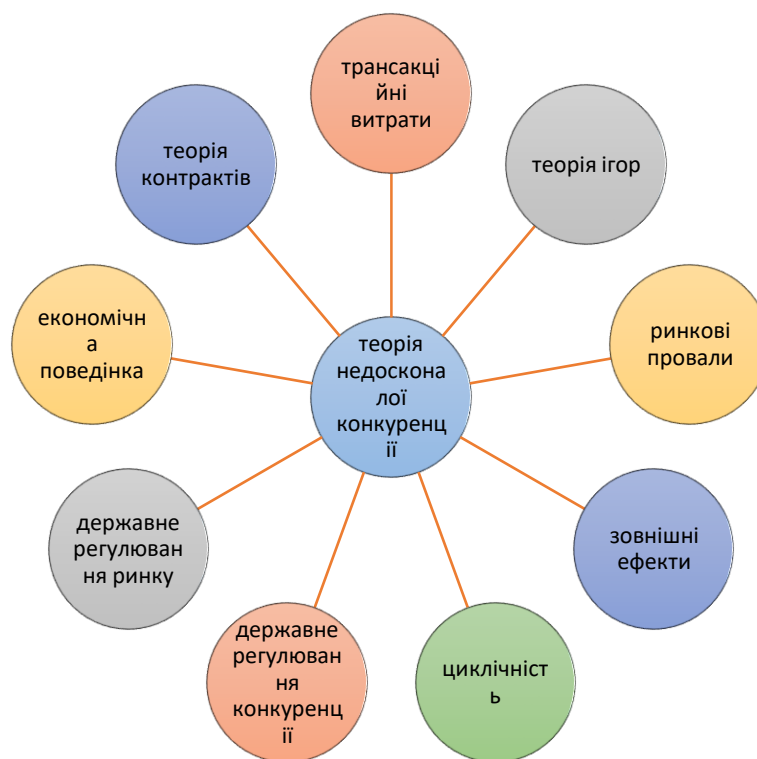

Рис. 3. Теорія недосконалої конкуренції: інституціональний підхід

І саме після проходження цих етапів відкривається коло справжніх питань, але які більше ускладнюють дослідження:

Теорією мейнстріму не досліджено зв'язку динамічного розвитку із концепцією конкуренції, автором представлено власне бачення циклічності конкуренції. В вище зазначених формах недосконалої конкуренції не виділено такого виду конкуренції як конкуренція+співпраця. Також недосліджено поняття ринкової взаємодії та взаємозв'язку економічної поведінки та конкуренції.

Теорія досконалої конкуренції протягом довгого часу існувала в західній економічній думці, та стала основою для опису ідеального ринкового становища та інститут ринку. Основні принципи цієї теорії передавалися від однієї економічної школи до іншої як непорушні аксіоми. Хоча вже тоді виникали передумови для появи докорінно нової революційної теорії, яка здійснила прорив в опису ринку. Помилковим був розгляд реальних умов ринку за неіснуючої в природі конкуренції. Отже, своїм відкриттям Дж. Робінсон та Е. Чемберлін не лише відкрили нову теорію, яка більш реально описувала ринкову конкуренцію, а й ринок повністю, умови якого автоматично наблизилися до реальних, оскільки розглядалися за умов недосконалої конкуренції. Помилкові твердження були майже у всіх науковців, які розглядали економічну систему в умовах вільної конкуренції. Так, В. Парето взяв за відправну точку криві байдужості і показав, що від них можна прийти до визначення економічної рівноваги в умовах чистої конкуренції, крім того, з них можна вивести деякі функції, які можуть бути ідентичні корисності за умови її існування.

Хоча науковці досі підтримували теорію досконалої конкуренції, реальні ринкові умови давно демонстрували її неспроможність описати реальний ринок, тому пізнання ринку поступово змінювалося. Але теорія досконалої конкуренції настільки укорінилась, що будь які спроби її спростувати були поодинокими.

Але ще до появи революційної теорії недосконалої конкуренції, знаходилися групи науковців, які розуміли та доводили неспроможність теорії досконалої конкуренції. Ці науковці створили передумови для появи теорії недосконалої конкуренції. До цієї групи входили Клепхем, А. Пігу, Р. Кан, А. Маршал. А. Маршалом було доведено, що досконала конкуренція не завжди призводить до максимізації продукції. Саме ці твердження надали перші поштовхи щодо дослідження теорії недосконалої конкуренції. В свій час А. Пігу, Р. Кан та інші досліджуючи його пропозиції розвили це в значну теорію, яка була необхідною для того часу, щоб розвіяти хибні погляди щодо досконалої конкуренції. В ранніх дослідженнях монополії та олігополії не надавалось достатнього значення, оскільки вважалось, що це поодинокі та окремі випадки,

основне місце відводилося дослідженню вільної конкуренції. В основному дослідження монополії здійснювалось для ілюстрації переваг досконалої конкуренції та ілюстрації недоліків від існування монополій.

Методологічні положення розширюють уявлення про станах конкуренції, уточнюють роль чисельності конкурентів і їх функцію на ринку; спростовують, припущення про те, що число конкурентів на ринку може служити характеристикою стану конкуренції; дозволяють розробляти нові методологічні підходи до оцінки і регулювання конкуренції на товарних ринках.

Позиція авторів даної статті відрізняється від переважаючої точки зору істориків економічної науки про те, що теорії Дж. Робінсон і Е. Чемберліна стала попередніми до теорії Кейнса і складають у сукупності єдине ціле. Насправді, теорії недосконалої конкуренції лише також, як і кейнсіанство, поставили під сумнів тезу про неспростовність «закону ринків», наводячи для цього більш, ніж серйозні аргументи (наприклад, описану Дж. Робінсон картину занепаду ринкової економіки за умов наявності вільної конкуренції). Проте у своїй основі теорії недосконалої конкуренції є принципово іншою системою поглядів, і, на наш погляд, більш адекватною. Водночас доказ такої адекватності залишається практично невисвітленим науковим питанням і в Україні, і у світі.

Питання регулювання ринку та набуття ними прийнятних характеристик функціональності справедливо можна віднести до найбільш актуальних і досліджених у світовій економічній літературі. Існують серйозні проблеми зі станом ринків на економічному просторі пострадянських країн, у т. ч. України. Тим не менше, особливо в країнах із транзитивною економікою методологічна основа відповідного аналізування та моніторингу практично відсутня. Досвід інших країн використовується хаотично та з високою проблемністю щодо результативності регуляцій. Причини цього полягають, у числі інших, у явно некоректній формі інтерпретації основних відомих теорій ринку, передусім теорії недосконалої/монополістичної конкуренції. Вивчення та залучення потенціалу такої теорії можна розглядати як першочергове завдання вітчизняної економічної науки та практики. Перспективи подальших досліджень полягають,

на нашу думку, в обґрунтуванні наукових засад формування державної регулятивної політики саме на основі принципових положень вказаної теорії, чого в Україні до цього часу практично не здійснювалося.

Рис. 4 Авторський концепт теорії недосконалої конкуренції